

Як я став дурнем

Мартен Паж

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Віктор Мотрук

© Видавничий дім «Фабула». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Антуану завжди здавалося, що життя його минає, як у собаки,— рік за сім{1}. Коли йому було лише сім років, він відчував себе виснаженим, немов дорослий чоловік у сорок дев'ять, а в одинадцять його охопило розчарування сімдесятисемилітнього старця. Нині, коли йому вже виповнилось двадцять п'ять і хотілося легшого життя, Антуан вирішив покрити свій мозок саваном дурості. Йому доводилося не раз переконуватись, що інтелект — це слово, яке означає добре складену і гарно вимовлену дурню; розум так збиває чоловіка з пантелику, що часто значно вигідніше бути дурнем, ніж переконаним інтелектуалом. Розум робить вас нещасним, самотнім, бідолашним, тоді як маскований інтелект, поширений на газетному папері,— безсмертний і дарує захоплення та визнання тих, хто вірить прочитаному.

Чайник видавав задушливе шипіння. Антуан перелив воду, що булькотіла, в синю чашку, прикрашену місяцем в оточенні двох червоних троянд. Залляті окропом листочки спливали на поверхню й закрутилися, поширюючи колір і аромат, а пара здіймалася вгору і змішувалася з повітрям. Антуан сів за письмовий стіл обличчям до єдиного вікна в його маленькій однокімнатній квартирці, в якій панував безлад.

Він писав цілу ніч. Після тривалих роздумів і кількох покреслених сторінок великого шкільного зошита нарешті зумів надати своєму маніфесту бажаної форми. А до цього він тижнями виснажував себе, намагаючись знайти хоч якийсь вихід, придумуючи вагомі виправдання. Урешті-решт змирився з жахливою правдою: причина всіх його нещасть — його власний розум. Отож, тієї липневої ночі, відкинувши усі сумніви і вагання, Антуан дбайливо занотовував переконливі аргументи на користь своєї відмови від розуму. Якщо йому не вдасться вийти цілим і неушкодженим із цієї небезпечної проби, то ці нотатки залишаться для друзів чимось на кшталт свідчення про його грандіозний задум.

Вони стануть, безперечно, вагомим засобом переконання самого себе у правильності й необхідності його вчинку, адже сторінки з приведеними доказами містили, як йому здавалося, цілком раціонально обґрунтовані докази його правоти.

По шибці постукала дзьобом малинівка. Антуан підвів очі від зошита і, ніби відповідаючи на її стук, постукав по склу ручкою. Потім сьорбнув чаю, потягнувся в кріслі і, провівши рукою по масному волоссю, подумав, що варто би вкрасти трохи шампуню у супермаркеті, що на розі вулиць. Антуан не вважав себе злодієм, бо для цього йому бракувало сміливості, тому крав лише те, чого конче потребував: непомітно витиснуту в коробочку з-під цукерок кульку шампуню. Так само цупив зубну пасту, мило, пінку для гоління, відщипував від грона виноградини, вишні. Щодня він стягував в універмагах і супермаркетах свою десятину, яка дозволяла йому вижити. Так само не маючи грошей, щоб купити книжки, які йому подобалися, перевіряв на пильність охоронців і на чутливість — контрольні портики в книгарні «Фнак»{2}, тишком-нишком виривав сторінки, а вдома відновлював книжки, переховуючись, наче підпільний видавець. Кожна сторінка, здобута таким злочинним способом, набувала для нього набагато більшої символічної цінності, аніж склеєна разом із сестрами-сторінками і загублена серед них; вирвана і вкрадена, тоді дбайливо переплетена, вона набирала майже священної цінності. Антуанова бібліотека налічувала вже близько двадцяти книжок, відтворених у його унікальному приватному виданні.

Уже почало на день займатися, коли виснажений безсонною ніччю Антуан збирався дописати до своєї прокламації висновок. Покусуючи зубами перо, повагався мить, а потім нахилився над зошитом і, трохи висолопивши язика і проводячи ним по передньому краю губ, почав писати:

Ніщо мене так не дратує, як ці міфічні історії, у яких герой повертається переможцем туди, де розпочав свій похід, і навіть із чимось здобутим у бою. Він там ризикував своїм життям, пережив багато небезпечних пригод, з яких вийшовши неушкодженим, і, наче й не було нічого, повернувся живий та здоровий додому. Я не бажаю брати участь у цій брехні, удаючи, що не відаю, чим усе це скінчиться. Насправді я добре знаю, що ця подорож у безглуздість стане гімном інтелекту. Це буде моя особиста маленька Одиссея: після небезпечних випробувань і пригод я неодмінно досягну Итаки{3}.

Уже відчуваю запах узо{4} і фаршированого виноградного листя. Я був би лицеміром, якби не сказав, що від самого її початку мені вже відомо, що герой виплутається з усіх випробувань, що він вийде з них значно сильнішим, аніж був до того. Штучно придумана, щоб бути правдоподібною, розв'язка містить повчання на кшталт: «Думати — це добре, але насолоджуватись щасливим життям ліпше».

Хоч би що ми казали, хоч би що робили, а мораль завжди пасеться на лузі нашої особистості.

Сьогодні середя, 19 липня; вранішнє сонце нарешті зійшло й розлило навколо свої ніжні промені. Мені хотілося б сказати наприкінці цієї пригоди так, як Джокер із «Суцільнометалевої оболонки»{5}: «Я живу у вельми паскудному світі, зате я живий і нічого не боюся».

Антуан відклав ручку і згорнув зошит. Ковтнув уже схололого чаю. Потягнувся, знову підігрів води на маленькій похідній газовій плитці, що стояла на підлозі. Малинівка вдруде постукала дзьобом по шибці. Антуан відчинив вікно і насипав на підвіконня жменю соняшникового насіння.

Антуанова родина, точніше, одна її гілка, походила з далекої Бірми. Його дідусь і бабуся по батьковій лінії приїхали до Франції у

тридцятих, збираючись пройти по слідах славетної засновниці їхнього роду Шан, яка вісім століть тому стала першовідкривачкою Європи. Шан була великою мандрівницею і ботаніком; крім того, вона цікавилася мистецтвом, лікувальними травами і складала мапи тих країв, де побувала. Після чергової експедиції вона поверталася до рідного Пагана, до своєї сім'ї, і розповідала про свої відкриття рідним і науковцям. Перший великий цар Бірми Анората почув про її мандрівки світом і захоплення науковими дослідженнями та надав їй матеріальну і фінансову допомогу для подальшого відкриття неосяжного й таємничого світу.

Шан та її супутники, мандруючи сушею і морем, не раз збивалися з дороги і саме так потрапили до Нового Світу — Європи. Перетнувши Середземне море, вони висадились на півдні Франції, звідки вже по суші дісталися Парижу. Дарували туземцям скляні брязкальця, одяг із неякісного шовку, укладали з вождями племен блідолицих торговельні угоди. Після свого відкриття Шан із тріумфом повернулася на батьківщину, де її всіляко звеличували, і вона у славі завершила свій земний шлях. Серед розбрату і насильства XX століття дідусь і бабуся Антуана, сподіваючись на таку ж щасливу долю, яка була у Шан, вирішили піти її слідами. На початку тридцятих вони оселилися в Бретані; у сорок першому — створили знаменитий загін Руху опору «Франтирери і партизани Бірми». Вони поступово інтегрувались у бретонське суспільство, вивчили бретонську мову і, хоч і насилу, при звичаїлися їсти устриці.

Мати Антуана була бретонкою і працювала інспектором берегової охорони французького міністерства морського флоту, а батько-бірманець розділяв свій час між пристрастю до кулінарії та риболовлю на траулері. У вісімнадцять років Антуан попрощався зі своїми дбайливими і турботливими батьками і подався до столиці прокладати власний шлях у житті, сподіваючись, що він буде

щасливим. Ще дитиною мріяв стати Багзом Банні, а пізніше, подорослішавши, заздрих славі Васко да Гами. Проте шкільна консультантка з профорієнтації порадила йому обрати фах, зазначений у документах Міністерства освіти. Навчання Антуана в університеті віддзеркалювало переплетення усіх його захоплень: він завжди відкривав для себе щось нове. Ніяк не міг зрозуміти сенсу штучного розділення навчальних дисциплін і відвідував заняття з усіх предметів, що його цікавили, ігноруючи ті, які вели, на його думку, некомпетентні викладачі. Унаслідок цього одержав купу непоєднаних дипломів з обов'язкових дисциплін та спецкурсів, з яких складав іспити.

Позаяк Антуан страждав від асоціальності, спричиненої надмірною толерантністю і розумінням речей, то й друзів у нього було мало. Через широке поєднання смаків і захоплень, причому різнорідних, доступ у групи, обіперті на принцип відторгнення, йому був закритий. Він остерігався однастайності натовпу, замішаної на ненависті; саме внаслідок його надмірної допитливості й відкритості, що не визнавали кордонів і кланів, він став чужим у власній країні. У світі, де громадська думка обмежується відповідями на опитування шляхом вибору між «так», «ні» і «не знаю», Антуан не бажав ставити галочку у жодній з граф. Бути «за» чи «проти» вважав неприйнятним обмеженням розв'язання складних життєвих проблем. До того ж він був наділений легкою сором'язливістю, яку вважав пережитком дитинства і навіть дорожив нею. На його переконання, людина настільки велична й багата особистість, що самовпевнене ставлення до інших, до притаманної кожній людині невизначеності слід вважати найбільшим у цьому світі марнославством. Якоїсь миті Антуан злякався, що позбудеться своєї сором'язливості і стане одним із тих, хто зневажає вас, якщо ви не маєте на нього впливу; проте завдяки своїй силі волі зумів-таки зберегти її як оазу своєї оригінальної

особистості. Хоча й залишилися у нього численні глибокі душевні рани, однак це жодним чином не позначилося на його характері, не зробило його жорстоким; він зумів зберегти неушкодженою свою надзвичайну емоційну чутливість, і вона, немов шовкова плоть фенікса, щоразу відроджувалася, зазнаючи тих чи тих моральних травм, і ставала значно чистішою, ніж була. Зрештою, хоча Антуан розсудливо вірив у себе, однак намагався не перебільшувати свою довіру, не погоджуватись надто легко з тим, що спаде йому на думку; він знав, що породжені нашим розумом слова, звісно, роблять велику послугу і покращують самопочуття, проте часто обдурюють нас.

Перш ніж прийняти рішення, яке багато в чому змінило б його життя, тобто перше ніж стати дурнем, Антуан спробував інші способи, інші рішення проблеми участі в житті.

Його перша спроба була, може, дещо незграбною, проте він щиро вірив, що вона стане успішною.

Річ у тім, що він ніколи не вживав спиртного. Навіть тоді, коли, бувало, поранився чи подряпався, він не обробляв рану чи подряпину спиртом, а користався бетадином або меркурохромом.

Удома в них не було ні вина, ні аперитивів. Пізніше він зневажав застосування ферментованих або дистильованих напоїв для компенсації браку уяви або полегшення наслідків депресії.

Спостерігаючи за п'яними, Антуан переконувався, що думки їхні розпливчасті й відсторонені від реальності, а мова, якою ті пробують висловити правильні речі, незв'язна. А проте постановив узяти на озброєння цю багатообіцяючу пияцьку філософію. Антуану здавалося, що пияцтво може допомогти йому ефективно придушити найменшу рефлексію в інтелекті. П'яний не думає, бо просто не може це робити, отож п'яним він був би ритором ліричних наближень — красномовним і багатослівним. У стані сп'яніння його розум уже не мав би жодного значення — віддавши швартови, він

одразу потонув би або його зжерли б акули, і він не зумів би його врятувати. Безпричинний сміх, безглузді вигуки... Нетверезий, він любив би всіх, почувався б розкутим, танцював би, крутився дзигою. Звичайно, спиртне має й темну сторону: похмілля, блювота, невдовзі цироз печінки. І повна залежність від алкоголю.

Усе ж таки Антуан вирішив стати пияком. Тоді матиме принаймні хоч якесь заняття. Алкоголь заповнив би увесь простір його мислення і в розпачі визначив би його мету: позбутися залежності. Він відвідував би зібрання спільноти анонімних пияків, вихвалявся б, що силою й надією вирішить свою проблему, відчував би розуміння й підтримку таких самих, як і він, пияків; вони аплодували б йому, його мужності, хвалили б за намір перестати пити. Гордився б, що пияцтво є соціально визнаною хворобою: пияків жаліють, лікують; вони регулярно проходять медичний огляд, до них ставляться гуманно. А розумних людей хіба хтось жаліє? Кажуть: «Він спостерігає за поведінкою інших людей, тому такий нещасливий». «Моя племінниця розумна, але вона дуже хороша людина. І тому прагне позбутися цього». «Якоїсь миті я не на жарт злякався, що ти станеш розумним». Ось на таке доброзичливе, співчутливе ставлення він міг би розраховувати, якби світ був справедливим. Розум — це подвійне зло: він лише спричиняє страждання, і ніхто не наважиться назвати його хворобою.

Статус пияка був би для нього певною мірою соціальним просуванням. Страждав би від видимої недуги, причина якої відома, а лікування надійне, перевірене. А хіба інтелект виліковується детоксикацією? Якщо розум призводить до ізоляції від суспільства унаслідок дистанціювання спостерігача від спостережуваного світу, то пияцтво зближує пияка з ним, дозволяє знайти у цьому світі своє місце. Ідеально інтегруватись у суспільство, якщо йому не вдалося зробити це природним чином, пияк може винятково за власним

бажанням. Під впливом спиртного він утратить стриманість до звичних людських розваг і з величезним задоволенням братиме у них участь.

В Антуана не було елементарних знань із цього питання і він не знав, як розпочати втілення свого грандіозного наміру: чи то з регулярних пиятик, чи, навпаки, обережно, крок за кроком, входити в спиртне болото?

Притаманна йому природна цікавість привела його до муніципальної бібліотеки в Монтреї, що була розташована неподалік його будинку. Він хотів стати не просто пияком, а розумним, освіченим пияком, обізнаним з усіма таємницями рятівної отрути. Антуан нишпорив по книжкових полицях під поблажливим поглядом бібліотекаря, вибираючи книжки, які здавалися йому найцікавішими. Бібліотекар добре знав Антуана, бо чотири роки поспіль визнавав його «читачем року». Хоч Антуан і протестував проти цього культурного ексгібіціонізму, проте той вивісив, щоб усі бачили, фотокопію його читацького квитка із жирним написом «Читач року». Антуану ж це було просто смішно.

До стійки видачі він підійшов з оберемком книжок: «Словник алкогольних напоїв з усього світу», «Довідник з історії алкогольних напоїв», «Спиртні напої і вина», «Найвідоміші міцні напої», «Абетка міцних напоїв».

Бібліотекар зареєстрував їх і запитав:

— Ви, бачу, поб'єте минулорічний рекорд. Вирішили дослідити історію міцних напоїв?

— Зовсім ні, я намагаюся стати пияком. Але перш ніж почну пити, хочу ознайомитися з літературою з даної теми.

Наступні кілька днів бібліотекар провів у роздумах про те, що йому сказав Антуан, гадаючи, чи всерйоз він це сказав, чи просто пожартував. А потім бідолаха раптом загинув за невизначених обставин, затоптаний біля Ейфелевої вежі групою норвезьких

туристів.

Три дні поспіль Антуан поглинав знання із позичених у бібліотеці книжок: конспектував, робив на бережках нотатки, створював картки-звіти про прочитане... Відчувши, що вже доволі добре розуміється на предметі, намагався згадати, чи є серед його знайомих досвідчений пияк, який навчив би його методики пияцтва: знавець він і білих спиртних напоїв, Платон лікеру, Айнштайн кальвадосу, Ньютон горілки. Йода віскі. Серед його родичів — близьких і далеких, сусідів, колег були психотики{6}, католики, барон, одна дама, любителька розгадувати кросворди, петоман{7}, героїновий наркоман, члени політичних партій... та інші диваки, а от алкоголіка, на жаль, не було.

Згадав, що за пів сотню метрів від його будинку, якраз навпроти його квартири, було бістро «Капітан Слон». От туди він і пішов на розвідку.

Антуан узяв із собою бібліотечні книжки та невеличкий блокнот, щоб занотовувати досвід, якого сподівався там набути, поради, які, напевно, йому дадуть. Коли відчиняв двері, задзвенів дзвіночок, але ніхто навіть не обернувся, коли він увійшов. Антуан розглядав клієнтів бістро, оцінював їх, щоб обрати того, хто міг би стати його вчителем пияцтва. Було лише пів на дев'яту ранку, але всі вже весело випивали. Там були самі чоловіки: деякі з них молоді, але більшості з них було за сорок і вони були алкоголіками обвітреного, невизначеного віку. У своєму зраненому житті вони не відчували смаку й сили здорових пристрастей, тому-то витрачали свою невелику зарплатню на те, що заміняло їм щастя й красу,— на випивку.

Бар цей нічим не відрізнявся від тисячі інших: цинкова стійка, вишикувані в ряд, наче солдати якоїсь загадкової армії, пляшки з напоями, кілька столиків, старий музичний автомат. А ще насичений коктейль запахів цигарок, кави, спиртного і мийного

засобу.

Перед чоловіком у кепці, що сидів за стійкою бару, стояли одинадцять склянок з різними напоями. «Ось,— подумав Антуан,— фахівець, який допоможе мені стати пияком». Усе ще нерішуче поклав принесені книжки на стійку. Чоловік навіть не поглянув на нього і спорожнив першу склянку. Згадуючи фотографії спиртних напоїв в енциклопедії, Антуан легко впізнав їх і назвав, показуючи на них пальцем:

• • •

Далі — у повній книжці «Як я став дурнем».
nashaknyga.com.ua